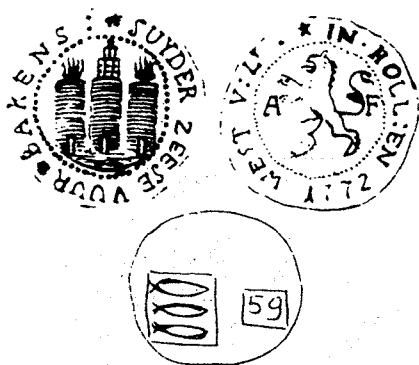

Determinatie van baken-, vuur-, tonne-, haven- en aanverwante loodjes

- Alex Kussendrager -

Reeds vele jaren vul ik mijn verzameltijd met de determinatie van loodjes, met name loodjes die betrekking op de scheepvaart rondom de voormalige Zuiderzee. Het vergaren van historische gegevens is voor mij net zo belangrijk als het verzamelen van de loodjes. In de rubriek 'Brieven van lezers' worden dergelijk loodjes regelmatig voor determinatie aangeboden. Een aantal die in de afgelopen jaren in de MUNTkoerier stonden afgebeeld, zijn ten behoeve van de lezers (opnieuw) gedetermineerd.

De heer Van Os uit Den Oever, Muntkoerier 12-1984:

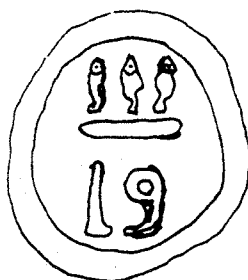

Vuurlood van de Suyderzeese vuurbakens. Er bestaan grote- en kleine vuurloden. Het onderscheid tussen het groot- en klein vuurlood is niet altijd even duidelijk aan te geven. Een onderscheid kan worden gemaakt door de diameter van de touwcirkel/kralenlijst op de voorzijde te bepalen. Voor grote loodjes varieert deze maat tussen de 22 en 26 mm, het kleine loodje zal een diameter hebben (tussen de 25 en 40 mm), het kleine loodje zal een diameter hebben tussen de 25 en 30 mm.

De twee tot vier letters op de keerzijde zijn de initialen van de schipper. Het kwam in het begin namelijk nogal eens voor dat de loodjes onderling werden uitgeleend zodat de kosten hiervoor verdeeld konden worden. Met het inslaan van de letters werd dit voorkomen.

De loodjes zijn in gebruik geweest vanaf 1700 tot 1837. De drie vuurtorens op de voorzijde zijn de bakens van het eiland Marken, bij de Gelderse Hoek (het huidige De Ven) en bij het IJ-oord (Durgerdam). Er zijn mij zes hoofdtypes bekend.

De heer Jaspers uit Uitwillingerga, Muntkoerier 12-1984:

Dit is een havenloodje, vuurloodje of z.g. paalkistpenning van Enkhuizen. Het is een éézijdig loodje met het ingeslagen wapen van Enkhuizen (de drie haringen), al dan niet in een ovaal, vierkant of schildvormig kader.

Ook is (zijn) het (de) laatste (twee) cijfer(s) van het jaartal ingeslagen, m.u.v. het jaartal 1900 wat voluit geschreven is. De loodjes zijn van ± 1850 tot 1920 in gebruik geweest en kostten op het laatst één gulden per jaar.

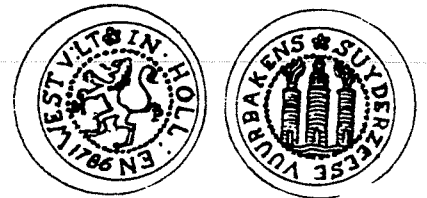
De heer H.J. Janssen uit Amsterdam, Muntkoerier 7-1985: Zie antwoord 2. Het klopt dus dat er op de keerzijde niets te lezen valt.

De heer G.J. Postma uit Emmeloord, Muntkoerier 9-1985:

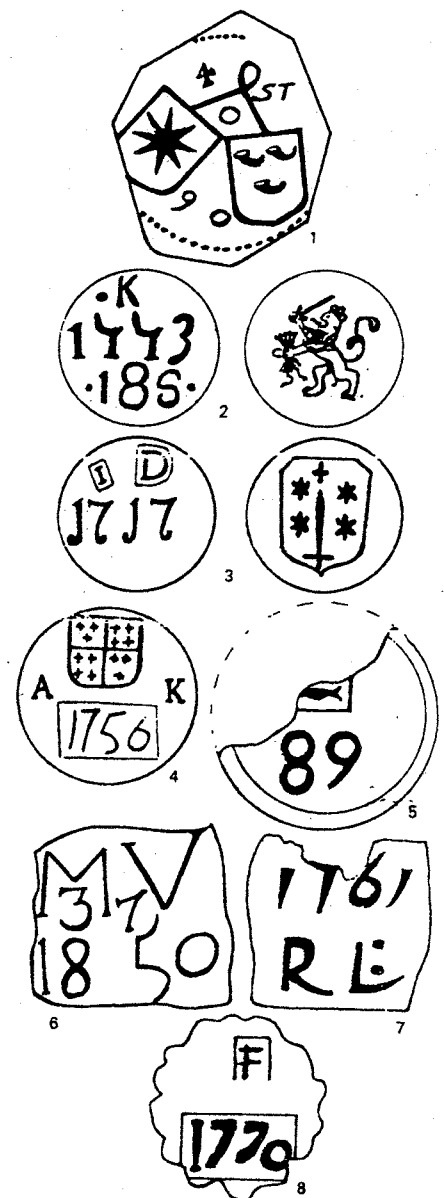

Zie antwoord 1. Het eerste loodje

van dhr. Postma vertoont het wapen van de stad Amsterdam. Dit was één van de steden waar het bakengeld voor de Zuiderzeese vuurbakens betaald kon worden. Voor de vragen betreffende de diameters en de ingeslagen letters verwijs ik naar het antwoord van vraag 1.

De heer G.J. Postma uit Emmeloord, Muntkoerier 10-1985:

Bij deze vragen zijn een paar interessante loodjes afgebeeld. Loodje 1: de "4 ST" betekent inderdaad 4 stuivers. Het jaartal moet volgens mij zijn (16)90 in plaats van 1790. Ik bezit zelf namelijk een exemplaar uit 1725 met het jaartal volledig uitgeschreven en een waarde van 8 stuivers. Het loodje van dhr. Postma is volgens mij dus van vóór 1725.

De wapens kunnen worden toegeschreven aan Maastricht en Horn in Limburg, maar deze toewijzing is niet zeker.

Loodje 2: hiervan zijn mij meerdere types bekend, onder andere leeuw met en zonder zwaard en pijlenbundel, verschillende waardes enzovoorts.

De meeste van deze loodjes hebben echter wel de letter "K". Gezien de leeuw moeten ze volgens mij wel toegeschreven worden aan de provincie Holland. Zouden deze loodjes iets met de bebakening op de Noordzee te maken gehad kunnen hebben en de plaatsen Katwijk of Kijkduin? Wie weet er meer over?

Loodje 3: Het wapen is inderdaad van de stad Haarlem. Hiervan zijn mij vier types bekend met verschillende waardes in stuivers. Het loodje met de instempeling "I D" stelt mij voor een raadsel. Zou de "D" geen "S" moeten zijn voor stuiver?

Het is tot op heden nog niet zeker waar deze loodjes voor gediend hebben. Zijn het armenloodjes of hebben ze iets met de bebakening rond de belangrijke handelsstad Haarlem te maken? Over deze vragen ben ik nog in gesprek met de stadsarchivaris van de gemeente Haarlem.

Loodje 4: Dit loodje is van Harlingen. De letters "A - K" staan voor Armenkas. Er zijn mij drie hoofdtypes bakenloodjes bekend van Harlingen. De betoning en het onderhoud van de vuurbakens op de westkust van Friesland werd vanuit Harlingen verzorgd.

Loodje 5: Zie antwoord 2 en 3. Havenloodje Enkhuizen.

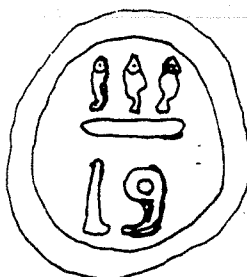
Loodje 6: Mij niet bekend.

Loodje 7: Loodje van het Hoogheemraadschap Rijnland voor het vuur bij het sluisencomplex van Spaarndam. Deze loodjes komen vrij veel voor en zijn mij

bekend uit de periode 1685 tot 1818. Er zijn mij drie types bekend, waarvan het afgebeelde type het meeste voorkomt.

Loodje 8: Hier weet ik ook niets over te vermelden.

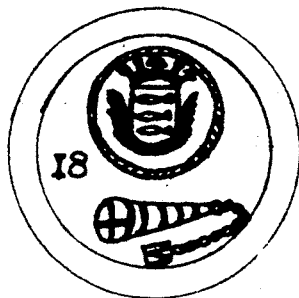
De heer Molenaar uit Enkhuizen, Muntkoerier 11-1985

Dat oudere mensen in Enkhuizen zich de paalkistpenning nog weten te herinneren komt omdat deze penning nog tot 1921 in gebruik geweest is.

Kort na de inname van Den Briel in 1572 kozen Enkhuizen, Hoorn, Medemblik en Monnikendam de zijde van de Prins van Oranje. Om verzekerd te blijven van een veilige vaarweg en als dank voor de snelle aansluiting kreeg Enkhuizen in 1573 van de Prins van Oranje het recht om tonnen te leggen in de zeegaten van de Zuiderzee en het hieraan verbonden "paelrecht" om hiervoor "paelgeld" te mogen eisen. Dit ten koste van Amsterdam wat hiervoor over dit recht beschikte, maar nog niet de zijde van de Prins van Oranje had gekozen. Het voorgaande is een verklaring voor het begrip paalkistpenning.

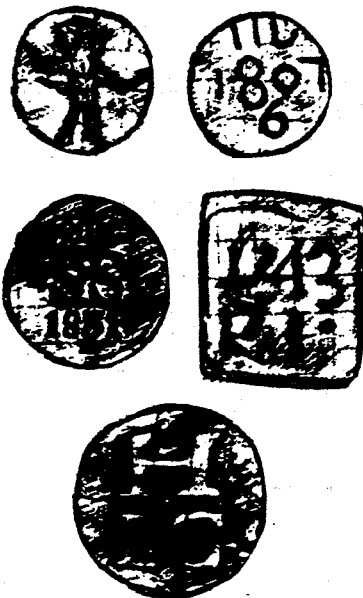
De heer J. Voormolen uit Loenen aan den Vecht, Muntkoerier 9-1989:

Het betreft hier een Groot Tonnelood van Enkhuizen. Zoals de naam al doet vermoeden bestaan er ook kleine tonneloden. Als referentie voor het grote lood is te vermelden Nahuys plaat XIII, 87.

Deze loodjes zijn in het begin van de negentiende eeuw in gebruik geweest. Het jaartal is niet altijd volledig, soms wordt alleen "18" vermeld zodat later altijd de rest van het jaartal nog ingeslagen zou kunnen worden.

De heer P. Palmén uit Zolder, België, Muntkoerier 9-1989:

Loodje 1: Er komen wel vaker loodjes voor met hierop "primitieve" afbeeldingen van personen, dieren of tekens. Ik zelf bezit een vergelijkbaar loodje uit 1803 met hierop een soort paard en een waarde van 4 stuivers. De letters op mijn loodje zijn iets beter leesbaar en zouden kunnen staan voor M D (Sint Maartensdijk in Zeeland?).

Loodje 2: Dit loodje is ook weer voor meerdere uitleg vatbaar.

In een prijslijst staat vermeld: "Dit was een bakenlood voor een schip van ± 12 last = ± 24 ton. Hoewel enkele plaatsen hiervan afweken was 18 stuivers (90C) de gebruikelijke prijs voor een dergelijk loodje".

In het jaarboek van het Koninklijk Genootschap uit 1903 wordt de suggestie gedaan dat het hier

handelt om een een huis- of hulpmunt van een strafgevangenis. Aangezien er toendertijd maar één strafgevangenis voorkwam waarvan de stadsnaam met een "S" begon zouden de letters kunnen staan voor Strafgevangenis Sneek. Bij het gemeentelijk museum in Sneek is hier echter niets van bekend.

Loodje 3: Zie het antwoord bij loodje 7 van vraag 5.

Loodje 4: Hiervoor heb ik ook weer een verklaring kunnen vinden in het jaarboek van 1903.

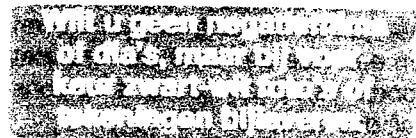
Het is een avondmaalspenning van de Hersteld Luthersche Gemeente in Amsterdam. "Wijders is geresolveerd voor de bediening van het Heilig Avondmaal lootjes te laten maken met de letters H. L.

G" (Notulen van de Kerkelijke Vergadering van Direkteuren der Herst. Luth. Gemeente 1 September 1791, opgericht 3 Juli 1791; de eerste Avondmaalviering had plaats 25 September 1791). Uit het kasboek blijkt, dat er gemaakt zijn 1.000 loodjes voor f 21,- door den loodgieter M. Rensen.

Reacties

De redactie dankt de heer Alex Kussendrager voor zijn bijdrage en het oplossen van een aantal vragen betreffende een (ondergeschoven) facet van de vaderlandse numismatiek. Voor vragen of aanvullende informatie - met uitzondering van verzegelloodjes -

houden wij ons van harte aanbevelen. Uw brieven gericht aan ons redactieadres: Canadalaan 8a, 7316 BX Apeldoorn, zullen aan de heer Kussendrager worden doorgezonden.

munt

Service voor onze abonnees in België. Uw abonnementsgeld kan voldaan worden onder vermelding van deb.no. op Postcheckrek. 000-0781544-15 t.n.v. MUNTkoerier.

WELKE *Munt- en Penningjuwelier* U OOK KIEST, ZIJ HELPEN U MET SOLIDE ADVIES.

Aalsmeer, Fa. B.C. Sparnaay, Zijdsstraat 90. Alphen aan den Rijn, Juv. W. Tuyn, Hooftstraat 21. Amersfoort, Groenhuizen Juv., Langestraat 38. Amsterdam, P. C. Diamonds, P. C. Hooftstraat 102. Amsterdam, Juv. De Goudhoek, Stadhouderskade 122. Apeldoorn, Fa. J.W. van der Mey b.v., Raadhuisplein 2. Apeldoorn, Maaskant b.v., Mercatorplein 34. Baarn, Juv. Rademaker, Brinkstraat 22-26. Barneveld, Juv. Kaasschieter, v. Schaffelaarstraat 42. Bergen op Zoom, Vergouwen b.v., Stationsstraat 10. Beverwijk, Meyran Juwelier, Breestraat 162. Bodegraven, D. Scheer, Pr. Hendrikstraat 23. Den Bosch, F. de Leeuw Juv. b.v., Kerkstraat 39. Boxmeer, Fa. P.J. Hinke, Steenstraat 118. Bussum, Fa. D. Wielinga, Brinklaan 72a. Cuyck, Fa. P. B. Daals, Molenstraat 34. Delfzijl, Juwelier Wieringa, Landstraat 25. Deventer, Juv. Dijk, Nieuwstraat 49. Dokkum, Fa. Laurens Bits, Hoogstraat 19. Echt, Fa. J. Smeysters, Bovenstraat 21. Ede, De Goudpoort, Maandereind 57. Eibergen, Horlogerie v.d. Kamp, Grotestraat 55. Emmen, Juv. Stijnis, Hoofdstraat 151. Enschede, Juv. Anneveld, Londenstraat 11. Enschede, Fa. G. Koelink Juv. b.v., Haverstr. passage 30-38. Ermelo, Juv. J. A. Bouwhuis, Stationsstraat 89. Geleen, H. Bodes Juwelier, Salmstraat 64. Goës, B. V. Juweliersbedrijf Fabry de Jonge, Lange Kerkstraat 30. Groot-Ammers, Juv. H. Mulder, Voorstraat 21. Den Haag, Juv. Nillesen, v an Musschenbroekstraat 217. Den Haag, Fa. C.M. Ros, Driebergenstraat 135-143. Hardenberg, Juv. A. Barnard, Oosteinde 13. Harderwijk, Juv. G. Slingerland, Bruggestraat 28. Heerlen, Juv. Voncken, Geleenstraat 53. Heiloo, Juv. Strego, Het Loo 6. Helmond, Fa. J. Andriessen, Dorpsstraat 54.

Hengelo, Juv. J. F. H. Koelink, Marktstraat Galerij 16. Hilversum, Juwelier Rutgers, Kerkstraat 96. Kampen, Juv. Schellen, Broederstraat 8. Krabbendijke, Juv. Snoep en Zn., Dorpsstraat 80. Krimpen a/d IJssel, Juv. E.B.H. Oorebeek, Raadhuisplein 86a. Lelystad, Groenhuizen b.v., Stadhuisplein 53a. Leusden, Juv. W. Teunissen, de Komeny 3. Middelburg, v.d. Ree b.v., Markt 29. Naaldwijk, A. W. Loenen Juv., Herenstraat 12a. Noordwijkerhout, Juv. Schilder, Havenstraat 40. Nijmegen, Juv. Bontekoe, Molenpoortpassage 27. Ommen, Juwelier Oldeman,

Varsenerpoort 9. Oosterhout, Juv. Boersma, Arendshof 49. Pijnacker, Juv. Pijnacker, Oostlaan 1. Purmerend, Juv. J. W. Muis, Hoogstraat 37. Raalte, Oegema's Juweliersbedrijven b.v., Heerenstraat 13. Rheden, J.W. Robertz, Herenstraat 8. Roermond, Juv. Oonk-Giesberg zn., Munsterplein 14. Rosmalen, Juv. Schute, Achter de driesprong 6. Rotterdam, Juv. A. Wold, Oudedijk 241a. Rotterdam, Juv. Sap, Zuidplein laag 100. Sassenheim, Fa. H. D. Wielinga, Hoofdstraat 196. Schiedam, Juv. v.d. Vlerk b.v., Broerest 68-70. Silvolde, Horlogerie Hofmeyers, Ultseweg 20. Sliedrecht, Juwelier H. Alblas, Kerkbuurt 44. Spakenburg, Juv. Wim Teunissen, Kerkstraat 39. Spanbroek-Opmeer, Juv. M. Schagen, Wuiwer 7. Tegelen, Juv. Cruisberg, Spoorstraat 8. Terborg, Juv. P. H. L. Braam, Hoofdstraat 84. Tilburg, Juv. Anton Wilke, Wilhelminapark 142a. Twello, Juv. Hartgers, v. Ghendtsstraat 13. Utrecht, Goudsmid van den Berg, A'damsestraatweg 355-357. Utrecht, Juv. de Vries, Hammersjoldhof 32a. Vaassen, Juv. A. Ekelenkamp, Dorpsstraat 56. Varsseveld, Juv. J. G. Egbers, Spoorstraat 13. Veghel, Juv. C. G. M. v. Hout, Wiekslag 32. Venlo, Fa. Wed. August Boermans, Klaasstraat 1. Vlaardingen, Goudsmederij H. Bierhuizen, Schiedamsseweg 35. Vijlmen, Juv. Versteegh, de Akker 9. Volendam, Juv. P. Schilder, De Haven 24. Winschoten, Kempkes b.v., Torenstraat 3. Woerden, Juv. Arenthorst, Voorstraat 58. Wijchen, Juwelier M. van Soest, Spoorstraat 2. Zevenaar, Juv. Huysen, Marktstraat 3. Zevenaar, Juv. Peters, Grietsestraat 38. Zoetermeer, Juv. Colpa & Zn., Dorpsstraat 158a. Zwijndrecht, Juv. Gort, Burg, Jansenlaan 449.

WILT U VEILIG VOOR UW VERZAMELING MUNTEN KOPEN OF VERKOPEN?

Let op de **ADVERTEERDERS** in dit maandblad!

Elke maand treft u gedegen en speciaal geselecteerde adressen.

Vakmensen die uw vertrouwen waard zijn.

De Muntkoerier waakt mede over uw hobby